

**Міністерство освіти і науки України**  
**Київський національний університет імені Тараса Шевченка**  
**Навчально-науковий інститут філології**  
**Кафедра української мови та прикладної лінгвістики**

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ**  
**ПОДІЛЬСЬКОГО ГОВОРУ**  
**(НА МАТЕРІАЛІ ДІАЛЕКТНИХ ЗАПИСІВ)**

**Кваліфікаційна робота**  
**на здобуття ОС «бакалавр» студентки IV**  
**року навчання**  
**галузі знань 03 «Гуманітарні науки»,**  
**спеціальності 035 «Філологія»,**  
**спеціалізації 035.01 «Українська мова та**  
**література», ОНП «Українська філологія**  
**та західноєвропейська мова»**  
**Дар'ї Володимирівни Риндюк**

**Науковий керівник:**  
**к.філол. н., доцент кафедри української**  
**мови та прикладної лінгвістики**  
**Оксана СУХОВІЙ**

**«Допущено до захисту»**  
**Протокол засідання**  
**кафедри української мови та прикладної лінгвістик**  
**протокол №16 від «5» червня 2026 року**  
**завідувач кафедри \_\_\_\_\_ (підпис)**  
**к.філол.н., доц. Сергій РІЗНИК**

**КИЇВ-2026**

## АНОТАЦІЯ

Бакалаврська робота присвячена комплексному дослідженню лексичних особливостей подільського діалекту. У першому розділі розглядаються теоретико-методологічні засади вивчення діалектів у вітчизняній лінгвістичній традиції, а також місце подільського говору в системі південно-західного наріччя української мови. Другий розділ аналізує лексичні особливості говірки: тематичні групи і семантичні поля діалектної лексики, архаїзми та історизми, іншомовні запозичення і фразеологію як відображення регіональної картини світу. Третій розділ здійснює практичний лексико-семантичний аналіз записаного зразка подільського діалектного мовлення, класифікує виявлені діалектизми за тематичними групами та подає короткий словник зафіксованих одиниць. Дослідження спирається на системно-описовий, порівняльно-типологічний і соціолінгвістичний методи та використовує матеріали регіональних словників, польових досліджень і наукових публікацій.

Ключові слова: подільський діалект, діалектна лексика, архаїзми, іншомовні запозичення, фразеологія, нівеляція, ревіталізація.

## ABSTRACT

The thesis presents a comprehensive study of the lexical features of the Podillian dialect. The first chapter examines the theoretical and methodological foundations of dialect studies in the Ukrainian linguistic tradition, as well as the place of the Podillian subdialect within the system of the South-Western dialect group of the Ukrainian language. The second chapter analyses the lexical characteristics of the dialect, including thematic groups and semantic fields of dialectal vocabulary, archaisms and historicisms, foreign borrowings, and phraseology as a reflection of the regional picture of the world. The third chapter provides a practical lexico-semantic analysis of a recorded sample of Podillian dialectal speech, classifies the identified dialectalisms by thematic groups, and presents a concise glossary of the recorded units. The study draws on systemic-descriptive, comparative-typological, and sociolinguistic methods, and makes use of regional dictionaries, field research materials, and scholarly publications.

Keywords: Podillian dialect, dialectal vocabulary, archaisms, foreign borrowings, phraseology, dialect levelling, revitalisation.

## ЗМІСТ

|                                                                                           |                                        |
|-------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------|
| АНОТАЦІЯ.....                                                                             | <b>Ошибка! Закладка не определена.</b> |
| ABSTRACT.....                                                                             | <b>Ошибка! Закладка не определена.</b> |
| ВСТУП.....                                                                                | 4                                      |
| РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ<br>ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ.....           | 7                                      |
| 1.1. Поняття діалекту та діалектної лексики в українському мовознавстві.....              | 7                                      |
| 1.2. Територіальний діалект як форма існування національної мови .....                    | 9                                      |
| 1.3. Методи діалектологічних досліджень.....                                              | 11                                     |
| 1.4. Подільський говір у системі південно-західного наріччя української мови<br>.....     | 13                                     |
| РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОДІЛЬСЬКОГО<br>ГОВОРУ.....                   | 15                                     |
| 2.1. Діалектна лексика Поділля: тематичні групи та семантичні поля .....                  | 15                                     |
| 2.2. Архаїзми та історизми в лексичному складі подільського говору .....                  | 17                                     |
| 2.3. Іншомовні запозичення в говірках Поділля.....                                        | 20                                     |
| 2.4. Фразеологія подільського говору як відображення регіональної картини<br>світу.....   | 23                                     |
| РОЗДІЛ 3. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДІЛЬСЬКОГО МОВЛЕННЯ:<br>ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ .....          | 26                                     |
| 3.1. Джерела фактичного матеріалу та методика аналізу ...                                 | <b>Ошибка! Закладка не определена.</b> |
| 3.2. Лексико-семантичний аналіз діалектного наративу «Мій літній день»<br>.....           | <b>Ошибка! Закладка не определена.</b> |
| 3.3. Тематична класифікація діалектизмів та їхні особливості .....                        | <b>Ошибка! Закладка не определена.</b> |
| 3.4. Короткий словник діалектизмів подільського мовлення (за матеріалами<br>запису) ..... | <b>Ошибка! Закладка не определена.</b> |
| ВИСНОВКИ .....                                                                            | 37                                     |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....                                                           | 39                                     |

## ВСТУП

**Актуальність теми.** Подільський діалект є живим свідченням багатовікової мовної та культурної традиції регіону, що перебуває нині на перехресті двох потужних тенденцій — збереження і поступової нівеляції під тиском літературного стандарту. Говірки Поділля зберігають у собі архаїчні фонетичні, лексичні і граматичні риси, що давно зникли з загальноукраїнського вжитку і становлять першорядну цінність для реконструкції давніх стадій мовного розвитку. Дослідження регіональних говіркових систем набуло нового звучання в умовах відродження національної свідомості та боротьби за збереження культурної ідентичності, що особливо загострилася в період повномасштабного російського вторгнення. Потреба у системному описі фонетичних і лексичних особливостей подільського діалекту зумовлена не лише суто науковим інтересом, а й невідкладністю документаційної роботи, адже носії найбільш автентичних говіркових форм відходять разом зі своєю мовною пам'яттю. Саме тому звернення до комплексного вивчення подільського діалекту є виправданим і своєчасним кроком, що відповідає нагальним потребам вітчизняної лінгвістичної науки.

**Мета і завдання дослідження.** комплексний аналіз лексичних особливостей подільського говору на матеріалі діалектного мовлення та лексикографічних джерел, із виявленням тематичної організації, походження та функціонування діалектної лексики.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

1. опрацювати теоретико-методологічні засади дослідження діалектної лексики у вітчизняному мовознавстві та з'ясувати поняття діалекту, говірки, наріччя й діалектизму;
2. визначити місце подільського говору в системі південно-західного наріччя української мови;
3. схарактеризувати тематичні групи та семантичні поля діалектної лексики Поділля;

4. виявити й описати архаїзми, історизми та іншомовні запозичення в лексичному складі говору;
5. проаналізувати діалектну фразеологію як відображення регіональної картини світу;
6. здійснити лексико-семантичний аналіз записаного зразка подільського діалектного мовлення та класифікувати виявлені діалектизми за тематичними групами;
7. розмежувати питомий діалектний та інтерференційний (суржиковий) шари лексики в досліджуваному тексті;
8. укласти короткий словник діалектизмів, зафіксованих у досліджуваному матеріалі.

**Об'єкт дослідження:** фонетична і лексична системи подільського діалекту як регіональної різновидності української мови.

**Предмет дослідження:** специфічні риси вокалізму, консонантизму і лексичного складу подільського діалекту.

**Практичне значення роботи.** Результати дослідження можуть бути використані в укладанні регіональних діалектологічних словників і атласів, у розробці навчальних матеріалів із діалектології та лінгвокраєзнавства для закладів вищої освіти подільського регіону.

**Теоретичне значення роботи.** Праця розширює теоретичне розуміння механізмів діалектної консервації і нівеляції, пропонує комплексний підхід до опису говіркової системи на фонетичному і лексичному рівнях одночасно.

**Гіпотеза дослідження.** Подільський діалект являє собою цілісну і внутрішньо закономірну мовну систему, що зберігає значний пласт архаїчних фонетичних і лексичних рис, нівельованих у літературній мові, і водночас демонструє типологічні паралелі з рядом фонетичних явищ західноєвропейських мов.

**Новизна роботи.** Дослідження вперше пропонує цілісний опис подільського діалекту, що поєднує лексичний і фонетичний рівні аналізу з

порівняльно-типологічною перспективою, залучаючи матеріал західноєвропейських мов для осмислення регіональних явищ.

**Методи дослідження.** В процесі написання бакалаврської роботи була використана система загальнонаукових та спеціальних емпіричних і теоретичних методів дослідження. Також використовувалися такі емпіричні методи, як, опис, порівняння та узагальнення.

**Структура роботи.** Робота складається з титульної сторінки, змісту, анотації, вступу, трьох розділів, дванадцяти підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

## РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДІАЛЕКТНОЇ ЛЕКСИКИ

### 1.1. Поняття діалекту та діалектної лексики в українському мовознавстві

Діалект — одне з фундаментальних понять мовознавства, яке по-різному тлумачиться залежно від наукової традиції, методологічного підходу та часового зрізу дослідження. У найзагальнішому розумінні діалект визначається як різновид мови, що обслуговує певну територіально або соціально відокремлену групу мовців і характеризується відносною системною єдністю на фонетичному, морфологічному, синтаксичному та лексичному рівнях. Водночас не існує єдиного й остаточного визначення цього поняття, оскільки межа між діалектом і мовою залишається предметом наукової дискусії, а критерії розмежування змінюються залежно від позиції дослідника. Визначення діалекту тісно пов'язане з поняттями ідіолекту, говірки та наріччя, які утворюють ієрархічну систему мовних різновидів. Саме тому вивчення діалекту неможливе без урахування всього контексту соціолінгвістичного й ареального середовища, в якому функціонує відповідна мовна система.

В українській лінгвістичній традиції поняття діалекту нерозривно пов'язане з поняттями говірки та наріччя, де говірка — найменша структурна одиниця діалектної диференціації, говір — сукупність споріднених говірок, а наріччя — найбільший діалектний масив. Така трирівнева система класифікації стала класичною для вітчизняного мовознавства і дозволяє описувати діалектний простір із достатньою деталізацією. Українська діалектологія формувалася під значним впливом порівняльно-історичного методу та потреб національного відродження XIX–XX століть, коли збір і систематизація діалектних матеріалів розглядалися не лише як наукове, а й як культурне завдання. Українська традиція наголошує на тому, що діалект є живою мовною системою, а не деградованим варіантом літературної мови, що зумовило активний розвиток описової

діалектології, орієнтованої на максимально повне й точне фіксування живого мовлення.

Особливу роль у становленні наукового розуміння діалекту відіграло формування вітчизняної лексикографічної традиції, яка від самих своїх початків орієнтувалася на фіксацію регіонального мовного матеріалу. Агатангел Кримський зробив вагомий внесок у розробку методологічних засад укладання історичного словника, що мав системно охопити всі шари і різновиди української мови [16, с. 9]. Саме в контексті таких лексикографічних проєктів формувалося уявлення про діалектну лексику як про повноправний об'єкт наукового опису нарівні з лексикою літературної мови. Словникова фіксація говіркового матеріалу дала змогу не лише зберегти цінні свідчення про стан народного мовлення в різні епохи, а й виявити закономірності лексичних змін у діахронічній перспективі. Цей досвід став підґрунтям для розвитку сучасної діалектної лексикографії, що прагне поєднати описовий і порівняльно-історичний підходи.

Центральним для цього дослідження є поняття діалектної лексики — сукупності слів, що функціонують у певному говорі й відрізняються від лексики літературної мови складом, значенням, фонетичним або словотвірним оформленням. Носієм діалектної своєрідності виступає діалектизм — мовна одиниця, характерна для говору й відсутня або обмежено представлена в літературному стандарті. У сучасній лексикології розрізняють кілька типів діалектизмів: власне лексичні (слова, що мають літературні відповідники, але цілком відмінні за коренем); лексико-семантичні (слова, що збігаються з літературними за формою, але мають інше значення); лексико-фонетичні (слова, що відрізняються від літературних лише звуковим оформленням); лексико-словотвірні (слова з відмінними словотвірними засобами при спільному корені); а також етнографічні діалектизми — назви предметів і реалій, відомих лише в певній місцевості й не мають однослівних відповідників у стандарті. Така типологія є робочим інструментом подальшого аналізу й дозволяє точно кваліфікувати кожну виявлену одиницю.

У вітчизняній науковій традиції питання про природу діалекту розглядалося також у зв'язку з проблемою мовної ідентичності та національної самосвідомості. Оскільки українська літературна мова формувалася в умовах тривалого культурного тиску і боротьби за визнання, діалекти нерідко розглядалися як свідчення автентичності та глибини народних мовних традицій, що не могли бути знищені ані адміністративними заборонами, ані культурною асиміляцією. Ця позиція надавала вивченню діалектів виразного патріотичного забарвлення і зумовлювала особливу увагу до збереження й документування говіркового матеріалу. Дослідники розглядали кожну говірку як скарбницю питомих мовних рис, що потребує ретельного наукового опису і захисту від нівелювання, що, безперечно, мало позитивні наслідки для розвитку діалектологічної науки, стимулюючи польові дослідження та формування архівних зібрань.

## **1.2. Територіальний діалект як форма існування національної мови**

Територіальний діалект є однією з первинних і водночас найбільш органічних форм існування будь-якої національної мови. На відміну від літературної мови, яка є результатом свідомої нормалізаторської діяльності та поширюється через освіту й медіа, діалект виникає і розвивається стихійно — як природна відповідь мовного колективу на потреби повсякденного спілкування в конкретних географічних і культурних умовах. Діалект зберігає архаїчні риси, які нерідко вже зникли в літературній мові, а тому є незамінним джерелом для реконструкції давніх мовних станів. Він акумулює в собі культурну пам'ять спільноти, фіксуючи назви предметів побуту, традиційних промислів та обрядових реалій, що давно вийшли з ужитку в урбанізованому середовищі. Дослідження гончарської лексики подільських говірок демонструє розгалужену систему номінацій, що охоплює весь виробничий процес — від видобутку глини до готового виробу [17, с. 72]. Таким чином, територіальний діалект не є

пережитком минулого, а живим і функціонально повноцінним мовним утворенням.

Співвідношення між діалектом і літературною мовою є динамічним і змінюється під впливом соціальних та культурних процесів. Урбанізація, масова освіта, поширення засобів масової інформації спричиняють поступове звуження сфери вживання діалектів, їх нівелювання й наближення до літературного стандарту — цей процес отримав назву діалектного вирівнювання, або конвергенції. Водночас спостерігається й протилежна тенденція — регіональне самоствердження, що виявляється у свідомій підтримці діалектної ідентичності як маркера регіональної та культурної своєрідності. Дослідження свідчать, що навіть в умовах поширення літературного стандарту мовці зберігають діалектні риси в неформальному спілкуванні та сімейному середовищі, сприймаючи їх як знак приналежності до певної локальної спільноти.

Проблема взаємодії діалекту та літературної мови в українському мовному просторі має особливу гостроту, зумовлену специфікою формування національного стандарту. Упродовж тривалого часу українська літературна мова розвивалася в умовах тиску з боку суміжних мов, що позначилося на характері нормалізаторських процесів. Діалекти в цих умовах нерідко ставали резервуарами питомих рис, витіснених зі стандарту під впливом запозичень. Подільська говірка, зокрема, демонструє збереження низки архаїчних лексичних рис, що вже не представлені в літературній мові [15, с. 462]. Дослідження такого матеріалу дозволяє не лише реконструювати давні мовні стани, а й по-новому осмислити процеси становлення літературного стандарту.

Функціонування територіального діалекту в сучасних умовах відзначається специфічними закономірностями, пов'язаними зі зміною соціального статусу діалектних мовців. Традиційно діалект асоціювався з сільським середовищем, нижчими соціальними верствами та обмеженою освіченістю, що негативно позначалося на самооцінці його носіїв. Проте поступова реабілітація діалекту в науковому та культурному дискурсі призвела до того, що діалектне мовлення дедалі частіше сприймається як культурна

цінність, що потребує збереження і документування. Дослідження сучасних тенденцій функціонування регіональних мовних форм у міських умовах свідчать про складний характер взаємодії між діалектним і стандартним мовленням у повсякденній комунікації [14, с. 30].

Роль територіального діалекту як форми збереження культурної пам'яті особливо виразно проявляється в обрядовому і фольклорному мовленні. Саме в текстах обрядового характеру — замовляннях, піснях, прислів'ях, загадках — концентруються найбільш архаїчні шари лексики, які зникають із повсякденного мовлення, але продовжують відтворюватися у формульних контекстах. Аналіз традиційного родильного тексту подолян виявляє специфічну систему анатомічного й вербального кодів, що зберігає сліди дуже давніх уявлень про людське тіло і народження [12, с. 97]. Мова обряду зберігається довше, ніж мова повсякденного спілкування, і тому є особливо цінним джерелом для діяхронічних досліджень.

### **1.3. Методи діалектологічних досліджень**

Методологія діалектологічних досліджень формувалася протягом майже двох століть і включає широкий арсенал прийомів збору, обробки та інтерпретації матеріалу. Основу традиційної діалектології становить метод польового дослідження — безпосереднє опитування носіїв говірки за спеціально розробленими програмами та питальниками. Цей метод дозволяє отримати автентичний матеріал, що відображає живе мовлення, а не книжні або штучні форми. Запис діалектного мовлення здійснюється у вигляді транскрипцій, що фіксують лексичний, граматичний та фонетичний рівні говірки. Для узагальнення й систематизації зібраного матеріалу використовується метод лінгвогеографічного картографування, що дозволяє наочно відобразити ареальну поширеність тих чи інших мовних явищ. Результатом такої роботи стають діалектологічні атласи — фундаментальні наукові інструменти, що фіксують стан мовного простору в певний часовий момент.

Польовий метод передбачає детально опрацьований протокол роботи з інформантами, що включає вибір респондентів, методику ведення інтерв'ю та принципи фіксації матеріалу. Ідеальним інформантом традиційно вважається літній мешканець сільської місцевості, який усе своє свідоме життя прожив в одному населеному пункті. Такий підхід зумовлений прагненням зафіксувати найбільш автентичний стан говірки, незатьмарений впливом літературного стандарту. Водночас така вибірка є принципово обмеженою, і сучасна діалектологія прагне охопити всю соціальну й вікову різноманітність носіїв говірки, що надає значно повнішу картину стану діалекту й тенденцій його розвитку [15, с. 464].

Метод анкетування поєднує можливість широкого охоплення інформантів із певною стандартизацією отримуваних даних. Анкети дозволяють ставити одні й ті самі питання в різних населених пунктах і отримувати порівнянні відповіді, що є необхідною умовою для ареальних узагальнень. Проте анкетування поступається безпосередньому спостереженню за живим мовленням у тому, що стосується фіксації спонтанних і неконтрольованих мовних форм та вивчення контекстуальної варіативності [7, с. 111]. Поєднання різних методів збору матеріалу дозволяє компенсувати обмеження кожного з них окремо.

Порівняльно-історичний метод, що став фундаментом класичного мовознавства, зберігає своє значення і в сучасній діалектології. Він полягає у встановленні генетичних зв'язків між мовними явищами шляхом реконструкції їхнього спільного походження та виявлення закономірних відповідностей. У застосуванні до діалектного матеріалу цей метод дозволяє встановити, які риси говірки є архаїчними, тобто успадкованими з давнішого стану мови, а які є інноваціями пізнішого часу. Дослідження лексики подільських говірок у порівнянні з матеріалами давніх словників демонструє, як порівняльний підхід дозволяє відстежити долю окремих слів упродовж кількох століть [27, с. 139].

Для лексикологічного дослідження особливе значення мають описовий, лексико-семантичний та ідеографічний (тематичний) методи. Описовий метод забезпечує систематизацію та інтерпретацію зібраної лексики; лексико-

семантичний аналіз розкриває значення слів та їхню семантичну структуру; ідеографічний метод дозволяє згрупувати лексику за тематичними групами та семантичними полями, унаочнюючи спосіб членування дійсності, властивий мовному колективу. Доповнюють їх елементи компонентного аналізу (розклад значення на семи) та етимологічного аналізу (встановлення походження слова), а також прийоми кількісного опрацювання матеріалу. Зарубіжний досвід діалектології, представлений масштабними проектами систематичного обстеження говіркового простору та укладання атласів, засвідчує продуктивність орієнтації на повне охоплення ареалу, уніфікацію методів збору матеріалу й активне використання цифрових технологій для зберігання й обробки діалектних даних; вітчизняна діалектологія засвоює ці методичні підходи, адаптуючи їх до специфіки українського мовного простору.

#### **1.4. Подільський говір у системі південно-західного наріччя української мови**

Подільський говір займає особливе місце в системі українських говорів, входячи до складу південно-західного наріччя, яке охоплює значну частину правобережної України та суміжних територій. Південно-західне наріччя характеризується архаїчністю мовної системи, специфікою відмінювання та багатством діалектної лексики, що разом відрізняє його від північного та південно-східного наріччя. Подільський говір займає центральне положення в межах наріччя і є своєрідним мостом між галицько-буковинськими говірками на заході та наддніпрянськими на сході. Географічно Поділля охоплює переважно Вінницьку, Хмельницьку та частину Тернопільської і Одеської областей, що зумовлює значну внутрішню диференціацію говірок залежно від субрегіону. Подільський говір характеризується специфічними рисами на всіх рівнях мовної системи, що дозволяє розглядати його як цілісний об'єкт лінгвістичного дослідження [11]. Ця цілісність, однак, не виключає внутрішньої варіативності, пов'язаної з різними субрегіональними зонами Поділля.

Місце подільського говору в системі наріч і говорів української мови визначається насамперед його генетичними зв'язками з іншими говірками південно-західного ареалу. Спільні риси поєднують подільський говір із волинсько-подільськими, буковинськими та частково галицькими говірками, хоча кожна з цих систем зберігає власні специфічні ознаки. Водночас подільський говір виробив власні специфічні риси, що відрізняють його від суміжних систем і дозволяють розглядати як самостійну діалектну одиницю. Дослідження подільської говірки окремого населеного пункту в її співвідношенні з літературною мовою дозволяє виявити, яким чином загальні риси наріччя реалізуються в конкретній локальній системі [15, с. 462].

Лексична система подільського говору відзначається рядом характерних рис, які відрізняють його від суміжних говірок і від літературної мови. Зокрема, тут зберігається значний пласт архаїчної та етнографічної лексики, пов'язаної з традиційним господарством, ремеслами й побутом, а також численні запозичення з суміжних мов, що відображають складну контактну історію регіону. Дослідження морфологічних та лексичних особливостей суміжних південно-західних говірок свідчить про те, що регіональна специфіка зберігається навіть в умовах активного контакту з літературною мовою [32, с. 1]. Таким чином, подільський говір є цінним джерелом для вивчення історії та сучасного стану української мови.

Для розуміння природи подільського говору принципово важливим є його розгляд не як статичної системи, зафіксованої в певний момент часу, а як динамічного утворення, що перебуває в постійному розвитку. Зміни в говірці відбуваються на всіх рівнях мовної системи, хоча й із різною швидкістю: лексика змінюється найшвидше, тоді як фонетика і граматики є більш консервативними. Однією з основних рушійних сил змін є вплив літературної мови через освіту, медіа та міграцію. Водночас говірка зберігає власну внутрішню логіку розвитку, опираючись деяким зовнішнім впливам. Спостереження над тенденціями функціонування регіональних мовних форм дозволяє зафіксувати ці процеси в реальному часі й відстежити вектори змін [14, с. 30].

## РОЗДІЛ 2. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОДІЛЬСЬКОГО ГОВОРУ

### 2.1. Діалектна лексика Поділля: тематичні групи та семантичні поля

Лексика подільського говору є надзвичайно різноманітною і охоплює практично всі сфери традиційного побуту, господарської діяльності, природного середовища та соціальних відносин сільської спільноти. Тематичний принцип організації діалектної лексики є одним із найпродуктивніших підходів до її системного опису, оскільки дозволяє виявити не лише окремі слова, а й цілі лексичні поля, що відображають специфіку регіональної картини світу. Серед тематичних груп, що найповніше представлені в подільських говірках, виділяються назви предметів побуту, знарядь праці, рослин і тварин, явищ природи, термінів спорідненості та обрядової лексики. Особливою повнотою відзначаються термінологічні підсистеми, пов'язані з традиційними ремеслами — гончарством, ткацтвом, бондарством. Дослідження гончарської лексики подільських говірок демонструє розгалужену систему номінацій, що охоплює весь виробничий процес [17, с. 72]. Ця деталізація термінологічної лексики свідчить про те, що мова реагує на практичні потреби спільноти з надзвичайною точністю.

Семантичні поля діалектної лексики Поділля організовані за принципами, що відрізняються від принципів організації відповідних полів у літературній мові. Передусім вони відзначаються більшою деталізацією в тих сферах, що пов'язані з традиційним способом господарювання, і відносно бідніші там, де йдеться про явища, породжені сучасною цивілізацією. Так, у говірках є численні лексеми для позначення різних видів ґрунту, рельєфу, стадій дозрівання зернових, тоді як для позначення технічних новинок мовці нерідко вдаються до запозичень. Особливо виразним є семантичне поле, пов'язане з людиною та її тілом, — тут зафіксовані численні регіональні назви анатомічних реалій, станів здоров'я та вікових характеристик. Дослідження номінацій вікового порубіжжя

людини у фразеологічному вимірі свідчить про те, що в діалектному мовленні розроблено специфічні засоби для концептуалізації вікових переходів [28, с. 249].

Дослідження одиниць виміру в діалектних матеріалах відкриває ще один вимір лексичного багатства подільських говірок. Традиційні одиниці виміру — довжини, площі, об'єму, ваги — представлені в говірках системою номінацій, що відображає донауковий, практично-побутовий спосіб квантифікації реальності. Ці одиниці нерідко пов'язані з антропометричними еталонами або з практичними орієнтирами, прив'язаними до умов конкретної місцевості. Аналіз таких номінацій виявляє принципово відмінний від метричного спосіб структурування кількісної реальності [10, с. 63]. Збереження цих одиниць у живому мовленні є свідченням тяглості культурної пам'яті навіть в умовах зміни реальних господарських практик.

Тематична група лексики, пов'язаної з рослинним і тваринним світом, посідає значне місце в говіркових системах Поділля. Ця лексика охоплює як назви культурних рослин і домашніх тварин, так і дикої флори та фауни краю, демонструючи значно тоншу диференціацію ознак, ніж відповідна лексика літературної мови. Народна ботанічна і зоологічна номенклатура часто фіксує такі ознаки рослин і тварин, що лишаються поза увагою наукової систематики, але є практично важливими для жителів регіону. Порівняльне дослідження фразеологічних одиниць із зоонімічними компонентами виявляє, яким чином образи тварин організують систему народних уявлень про людські якості та соціальні відносини [43, с. 36].

Лексика, пов'язана з харчуванням і кулінарними практиками, є ще однією тематично потужною групою в подільських говірках. Назви страв, способів їх приготування, видів і сортів продуктів, а також посуду та кухонних знарядь утворюють розгалужену термінологічну систему, що зберігає сліди різних культурних впливів і місцевих традицій. Ця лексика є особливо цікавою з погляду контактної лінгвістики, оскільки харчові практики є однією з тих сфер культури, де запозичення відбуваються особливо інтенсивно. Дослідження

говіркової лексики у зіставленні з літературною мовою дозволяє встановити, які елементи кулінарної термінології є питомими, а які є запозиченнями [46, с. 210].

Окрему й добре розроблену тематичну групу становить лексика на позначення спорідненості, свояцтва та соціальних відносин у межах сільської громади. Подільські говірки зберігають низку регіональних номінацій родинних зв'язків, які або зовсім відсутні в літературній мові, або мають у ній інше значення або наповнення; нерідко такі назви супроводжуються розгалуженою системою деминутивів і пестливих форм, що відображає особливу вагу родинних стосунків у традиційній культурі. Поряд із власне термінами спорідненості функціонують назви вікових і статевих груп, обрядових ролей та сусідських відносин, які формують цілісну картину соціальної організації села. Системний опис цієї групи лексики є важливим джерелом для реконструкції традиційної моделі родини та громади, що побутувала на Поділлі [15, с. 463].

Не менш репрезентативною є лексика, пов'язана з природним середовищем, погодними явищами та народним календарем. Говірки Поділля фіксують детальну номінацію станів погоди, видів опадів, фаз місяця, пір року та проміжних періодів сільськогосподарського циклу, що безпосередньо пов'язано з потребами хліборобської праці. Назви рослин, ґрунтів, водойм і форм рельєфу нерідко мотивовані практичним досвідом землекористування й несуть у собі цінну етнолінгвістичну інформацію про взаємодію людини з довкіллям. Така деталізація природничої лексики засвідчує, що мовна картина світу подолян формувалася передусім у тісній взаємодії з природним оточенням і ритмом сільськогосподарських робіт [10, с. 63].

## **2.2. Архаїзми та історизми в лексичному складі подільського говору**

Діалектний лексикон Поділля містить численні архаїзми — слова, що вийшли з активного вжитку в літературній мові, але продовжують функціонувати в говірках як живі елементи мовної системи. На відміну від власне архаїзмів літературної мови, що усвідомлюються мовцями як старовинні

чи застарілі, діалектні архаїзми є для носіїв говірки нейтральними, повсякденними словами, що позначають реальні предмети та явища. Це принципова різниця між діахронічним і синхронічним вимірами лексичного складу: те, що з погляду мовної системи загалом є архаїзмом, у межах діалекту функціонує як звичайна нейтральна одиниця. Такі слова нерідко сягають спільнослов'янського фонду і зберігають вигляд, характерний для давніх стадій мовного розвитку. Збереження таких слів пояснюється відносною ізольованістю сільського середовища, стабільністю традиційного укладу та консерватизмом діалектної системи.

Дослідники звертають увагу на те, що архаїчний пласт подільської лексики є нерівномірним за своїм складом і концентрується переважно в певних тематичних сферах. Найбільш архаїзованими виявляються ті ділянки лексики, що пов'язані з традиційним господарством і побутом, — назви знарядь праці, частин будівель, видів одягу та страв. Порівняльний аналіз виявляє, що ряд подільських слів знаходить паралелі в інших слов'янських мовах, але відсутній у загальноукраїнському вжитку. Дослідження лексики подільських говірок у «Словарі російсько-українському» М. Уманця і А. Спілки демонструє, яким чином фіксація регіональної лексики в старих словниках дозволяє відстежити долю архаїчних слів упродовж кількох поколінь [27, с. 139].

Окрему категорію становлять слова, що є архаїзмами в загальноукраїнській мові, але зберігають свою продуктивність у подільських говірках, де від них утворюються нові похідні форми. Такі слова демонструють, що архаїзм — це не просто пасивний реліктовий елемент, а живий компонент системи, здатний до подальшого розвитку в межах говірки. Це явище суперечить спрощеному уявленню про діалект як про сховище застарілих форм. Дослідження словотвору в українській мові демонструє, яким чином морфологічні засоби мови взаємодіють із лексичним матеріалом різного хронологічного шару [22, с. 36].

Лексика подільських говірок, пов'язана з традиційним гончарством, є особливо багатим джерелом архаїчних форм. Гончарство як ремесло зберігало

свої традиційні форми значно довше, ніж більшість інших галузей господарства, і тому пов'язана з ним лексика виявилася більш консервативною. Тут зберігаються давні назви знарядь, матеріалів і технологічних процесів, що мають паралелі в писемних джерелах. Систематична фіксація гончарської лексики подільських говірок у словникових матеріалах дозволяє зафіксувати цей архаїчний пласт до того, як він остаточно зникне разом із самим традиційним ремеслом [18, с. 110].

Тематична група назв, пов'язаних із традиційними одиницями виміру, є ще однією скарбницею архаїзмів. Традиційні одиниці виміру — такі як п'ядь, лікоть, сажень — мають давнє спільнослов'янське походження і вийшли з офіційного вжитку зі введенням метричної системи. Проте в говірках ці одиниці нерідко продовжують вживатися в побутовому мовленні, особливо серед старших мовців, як інтуїтивно зрозуміліші від метричних. Дослідження одиниць виміру в «Матеріалах до словника подільського говору» виявляє тонку диференційованість цих одиниць і специфічні регіональні назви, що не мають відповідників у загальноукраїнській мові [10, с. 68].

Питання про розмежування власне архаїзмів і так званих діалектизмів є методологічно складним. Діалектизм у широкому сенсі — це будь-яке мовне явище, характерне для говірки і відсутнє або обмежено представлене в літературній мові. Архаїзм у говірці — це слово або форма, засвідчене в давніших джерелах, але збережене в діалекті після свого зникнення з літературної мови. Вивчення говірки окремого села в координатах літературної мови дозволяє виробити чіткі критерії для розмежування цих категорій на конкретному матеріалі [15, с. 465]. Таке розмежування є важливим для точного опису лексичного складу говірки.

Архаїчний пласт подільської лексики не обмежується іменниками — назвами предметів традиційного побуту; він охоплює також дієслова, прикметники та прислівники, що зберегли давні корені, основи й значення, утрачені літературною мовою. Такі архаїчні предикати й ознакові слова є особливо цінними для історичної лексикології, оскільки дозволяють простежити

семантичну еволюцію загальноновживаних коренів і реконструювати давніші стани лексико-семантичної системи мови. Фіксація цих одиниць у діалектному мовленні нерідко стає чи не єдиним джерелом відомостей про слова, що зникли з писемного вжитку ще в ранні періоди історії мови. Залучення архаїзмів говірки до укладання історичних словників української мови є усталеною практикою вітчизняного мовознавства [16, с. 12].

Поряд з архаїзмами в лексичному складі подільського говору виокремлюється шар історизмів — слів, що вийшли з ужитку разом із позначуваними реаліями традиційного господарства, ремесел і соціального устрою. На відміну від архаїзмів, історизми не мають синонімічних відповідників у сучасній мові, оскільки зникли самі денотати — давні знаряддя праці, одиниці виміру, елементи обрядовості чи адміністративного устрою минулих епох. Документування цього шару лексики має передусім культурно-історичну цінність, адже разом зі словами зберігається пам'ять про спосіб життя й матеріальну культуру попередніх поколінь подолян. Через стрімке зникнення носіїв традиційного укладу фіксація історизмів набуває особливої невідкладності в сучасній діалектологічній практиці [27, с. 139].

### **2.3. Іншомовні запозичення в говірках Поділля**

Лексичний склад подільського говору несе в собі виразний відбиток багатовікової контактної ситуації, в якій перебувало Поділля як прикордонний регіон зі складною етнічною та мовною історією. Іншомовні запозичення в говірках Поділля репрезентують різні хронологічні шари і різні мови-джерела, що відображає послідовну зміну культурних і політичних впливів на регіон. Найдавніший пласт запозичень пов'язаний із тюркськими мовами і сягає часів активних контактів зі степовим населенням. Наступний, не менш потужний шар формується за рахунок польських запозичень, що відображають тривале перебування Поділля у складі Речі Посполитої. Порівняльний аналіз говіркової лексики у зіставленні з літературною мовою свідчить про те, що польський вплив

особливо виразний у сфері назв одягу, предметів домашнього вжитку та адміністративної термінології [46, с. 210].

Польський вплив на лексику подільських говірок є, мабуть, найпотужнішим серед іншомовних впливів і виявляється на всіх рівнях мовної системи, хоча особливо виразно — на лексичному. Тривале перебування Поділля в складі Речі Посполитої призвело до того, що польська мова стала мовою адміністрації, права та міського побуту, тоді як українська залишалася мовою сільського населення. Це двомовне середовище неминуче породжувало масові запозичення з польської в народне мовлення, що закріпилися в говірках навіть після зміни політичного контексту. Дослідження функціонування іншомовних елементів у регіональному мовленні демонструє складність і системність їхньої адаптації до говіркового середовища [14, с. 33]. Кожне запозичення проходить шлях фонетичної, граматичної і семантичної адаптації, стаючи органічним елементом говіркової системи.

Тюркський вплив на лексику подільських говірок, хоча й менш систематичний, ніж польський, є надзвичайно виразним у певних тематичних сферах. Назви деяких видів одягу, кінської зброї, продуктів харчування та географічних реалій мають тюркське походження і відображають багатовікові контакти з кочовим степовим населенням. Ці запозичення нерідко настільки органічно ввійшли в систему говірки, що мовці вже не усвідомлюють їхнього іншомовного походження. Цікаво, що деякі тюркізми, що збереглися в подільських говірках, зникли з загальноукраїнського вжитку, що свідчить про особливу консервативність говіркової лексики.

Грецизми становлять окремий пласт запозичень в українській мові загалом і в подільських говірках зокрема. Ці запозичення потрапляли в українську мову через церковнослов'янську мову і безпосереднє грецьке культурне та торговельне посередництво. Церковнослов'янський канал передачі грецизмів зумовив переважання релігійної та книжної лексики серед слів цього шару, тоді як прямі запозичення пов'язані переважно з торгівлею, ремеслами та побутом. Дослідження грецизмів свідчать про значну питому вагу цього шару запозичень

у термінологічній лексиці [1, с. 76]. Через посередництво літературної мови та церковного вжитку частина грецизмів проникла й у говіркове мовлення, де зазнала фонетичної адаптації та семантичних зсувів.

Семантичні відмінності між запозиченими словами в говірці і відповідними словами в мові-джерелі є особливо цікавим явищем, що свідчить про активну семантичну переробку запозиченого матеріалу. Нерідко слово, потрапляючи в нове мовне середовище, звужує або розширює своє значення, набуває нових конотацій або переходить в інший стилістичний реєстр. Дослідження семантичних відмінностей між термінами різних мовних систем виявляє глибину і складність процесів міжмовної взаємодії, що не зводяться до простого переносу форм [8, с. 133]. Семантична трансформація запозичень відображає активну творчу роль мовного колективу, що переосмислює чужий матеріал відповідно до власних потреб.

Запозичення нової лексики в умовах російсько-української війни є актуальним процесом, що торкається і говіркового мовлення. Нові реалії військового побуту потребують мовної номінації, і говіркове мовлення реагує на цей виклик поряд із літературною мовою. Дослідження сленгових неологізмів в українському комунікативному полі воєнного часу демонструє, яким чином мова генерує нові номінативні ресурси в екстремальних умовах [37, с. 25]. Частина цих неологізмів проникає і в говіркове мовлення, де взаємодіє з традиційними діалектними ресурсами. Вивчення цього шару лексики є важливим для розуміння сучасної динаміки говіркових систем в умовах соціальних потрясінь.

Незалежно від мови-джерела, кожне запозичення в говірці проходить складний шлях фонетичної, морфологічної та семантичної адаптації, унаслідок якого чужомовне слово настільки органічно входить у систему говірки, що мовці перестають усвідомлювати його непитоме походження. Установлення джерела й хронології запозичення потребує залучення зіставного матеріалу та аналізу історичних словників, оскільки поверхова формальна подібність нерідко буває оманливою. Саме тому надійне визначення запозиченого характеру тієї чи іншої лексеми ґрунтується на сукупності фонетичних, словотвірних та ареальних

критеріїв, а не на окремих зовнішніх збігах [27, с. 140]. Така методологічна обережність є необхідною умовою коректного опису контактного шару говіркової лексики.

Контактний характер подільської лексики виразно проступає і в зіставленні із суміжними говірковими масивами — передусім з іншими говірками південно-західного наріччя та сусідніх ареалів, із якими подільський говір поділяє низку спільних запозичених і питомих одиниць. Зіставне вивчення говіркової лексики суміжних теренів дозволяє окреслити межі поширення окремих лексем і встановити напрями міждіалектних впливів [46, с. 210]. Такий ареальний підхід демонструє, що подільський говір не є ізольованою системою, а становить органічну частину ширшого діалектного континууму, у межах якого лексичні одиниці вільно мігрують між сусідніми говірками. Урахування цих міждіалектних зв'язків є важливим для адекватної кваліфікації походження конкретних лексем.

#### **2.4. Фразеологія подільського говору як відображення регіональної картини світу**

Фразеологічний фонд подільського говору є одним із найбільш показових виявів регіональної мовної своєрідності та культурної ідентичності Поділля. Фразеологізм у діалектному мовленні — це стійке сполучення слів із цілісним переносним значенням, яке не виводиться безпосередньо із значень його компонентів і відображає специфічний спосіб концептуалізації дійсності. Діалектна фразеологія принципово відрізняється від загальномовної не лише складом і семантикою одиниць, а й образним підґрунтям, що базується на реаліях конкретного регіонального середовища. Образи, покладені в основу подільських фразеологізмів, нерідко пов'язані з хліборобством, скотарством та іншими традиційними заняттями мешканців регіону. Дослідження фразеологічних одиниць із зоонімічними компонентами демонструє, що образи тварин

відіграють особливу роль у народному способі концептуалізації людських якостей і соціальних відносин [43, с. 36].

Паремійний фонд Поділля — прислів'я, приказки, загадки та побажання — є фразеологічно найбагатшою частиною народного мовлення, яка акумулює в сконденсованій формі колективний досвід і ціннісні установки спільноти. Паремії відзначаються особливою стійкістю і здатністю зберігатися в мові навіть тоді, коли реалії, що породили їх, давно зникли з повсякденного вжитку. Дослідження паремійного фонду, пов'язаного з концептом «війна», виявляє, що в народній картині світу цей концепт концептуалізується переважно через образи руйнування, розлуки та випробування [5, с. 3]. Вивчення паремійного матеріалу в регіональному розрізі дозволяє виявити, яким чином загальноукраїнські образи отримують у подільських говірках специфічне регіональне забарвлення.

Фразеологічні одиниці подільського говору, пов'язані з людиною та її тілесними й духовними проявами, формують особливо розгалужений корпус стійких сполучень. Тілесний код народної культури виявляється в численних фразеологізмах, де назви частин тіла стають основою для позначення характеру людини, її поведінки, емоційних станів і соціальних відносин. Ці фразеологізми відображають давній антропоцентричний спосіб організації знань про світ, де людське тіло стає мірилом для осмислення інших явищ. Вивчення номінацій вікових характеристик людини у фразеологічному вимірі виявляє, що навіть така абстрактна категорія, як вік, концептуалізується через конкретні тілесні образи і метафори фізичних змін [28, с. 251].

Небесна символіка у фразеологічному вимірі займає особливе місце в системі народних образів подільського регіону. Фразеологічні одиниці з компонентами на позначення небесних тіл — сонця, місяця, зірок — широко представлені в говірках і відзначаються розвиненою символічною семантикою. Дослідження фразеологічних одиниць із компонентами «зірка» та «зоря» в українській мові фіксує широкий спектр переносних значень, від позначення успіху та долі до вираження емоційних станів [42, с. 57]. Семантичні особливості фразеологічних одиниць із компонентом «небо» демонструють, яким чином

природні образи стають основою складних культурних символів [40, с. 23]. Таким чином, природна фразеологія говірки є виразом народного світобачення, що поєднує практичний досвід і символічне мислення.

Особливе місце у фразеологічному фонді говору посідають усталені порівняння — стійкі звороти, побудовані на зіставленні людини, її дій чи станів з образами, узятими переважно зі світу природи, тваринництва й сільського побуту. Подільські порівняльні фразеологізми відзначаються виразною образністю та конкретністю еталона порівняння, який майже завжди належить до близького мовцеві сільського довкілля. Дослідження функційного навантаження порівняльних конструкцій показує, що вони не лише увиразнюють висловлення, а й виконують важливу оцінну та характеризувальну функцію [45, с. 93]. У досліджуваному наративі образність такого типу виявляється, зокрема, у звороті «у нашому двірку, як у вінку», що засвідчує продуктивність порівняльної моделі в живому діалектному мовленні.

Розгалужений шар діалектної фразеології пов'язаний із народним календарем, господарським циклом та погодними прикметами. Стійкі звороти цього типу акумулюють багатовіковий досвід спостережень за природою й регламентують терміни та послідовність сільськогосподарських робіт, виконуючи водночас прогностичну й повчальну функції. Образна основа таких фразеологізмів тісно пов'язана з аграрним укладом і відображає циклічне сприйняття часу, властиве традиційній свідомості хлібороба. Фразеологічна експресивність цих одиниць забезпечується їхньою ритмічною організацією, римуванням та використанням конкретно-чуттєвих образів [24, с. 57]. Збереження календарно-обрядової фразеології в говірковому мовленні є важливим свідченням тяглості традиційної аграрної культури Поділля.

### **РОЗДІЛ 3. ЛЕКСИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОДІЛЬСЬКОГО МОВЛЕННЯ: ПРАКТИЧНИЙ АНАЛІЗ**

#### **3.1. Джерела фактичного матеріалу та методика аналізу**

Фактичним матеріалом практичної частини дослідження слугують зразки живого подільського діалектного мовлення, зафіксовані у формі аудіозапису й транскрибовані для подальшого аналізу. Основним матеріалом обрано монологічний наратив побутового змісту, умовно названий «Мій літній день», у якому мовець у вільній, спонтанній формі розповідає про звичайний літній день — ранкові справи, домашнє господарство, садибу та вечірній відпочинок. Цей текст є особливо показовим для лексикологічного аналізу, оскільки насичений діалектизмами різних тематичних груп і відображає природне, неконтрольоване мовлення, у якому говіркові форми вживаються автоматично, без орієнтації на літературний стандарт. Додатковим матеріалом слугує другий запис — кулінарний наратив про приготування пішечок.

Методика аналізу передбачає кілька послідовних етапів. На першому етапі здійснено суцільну вибірку діалектизмів із транскрибованого тексту. На другому етапі кожен виявлений одиницю кваліфіковано за типом діалектизму (власне лексичний, лексико-семантичний, лексико-фонетичний, лексико-словотвірний, етнографічний) та встановлено її літературний відповідник за допомогою лексико-семантичного аналізу. На третьому етапі діалектизми згруповано за тематичними групами за ідеографічним принципом. На четвертому етапі окремо виділено інтерференційний шар лексики, що його слід відмежовувати від питомих діалектних рис. Завершальним етапом є укладання короткого словника зафіксованих діалектизмів та кількісне узагальнення результатів.

Принциповим методологічним положенням є розмежування двох якісно різних шарів у спонтанному мовленні сучасного носія говірки. Перший шар — це питома діалектна лексика, тобто давні регіональні слова, успадковані з традиційної говіркової системи (соматизми, назви одягу, страв, елементів садиби

тощо). Другий шар — це інтерференційні форми, запозичені з російської мови внаслідок тривалого мовного контакту (т. зв. суржик), які не є органічною частиною подільського говору, а становлять наслідок зовнішнього тиску. Змішування цих шарів є типовою рисою сучасного діалектного мовлення, проте з погляду дослідження саме питомих лексичних особливостей Поділля їх необхідно чітко розрізняти. Достовірне тлумачення окремих рідковживаних лексем потребує додаткової верифікації в інформанта; такі випадки в роботі спеціально позначено.

Обидва досліджувані записи є зразками спонтанного монологічного мовлення, відтвореного носієм говірки в невимушеній обстановці без попередньої підготовки тексту. Така форма фіксації матеріалу є оптимальною для лексикологічного аналізу, оскільки забезпечує природність уживання діалектизмів і мінімізує вплив літературної норми, неминучий за умов писемного опитування чи свідомого добору слів. Транскрибування здійснено з орієнтацією на передавання лексичного складу мовлення, а не його детальних фонетичних особливостей, що відповідає лексикологічному, а не фонетичному спрямуванню дослідження. Запис «Мій літній день» обрано основним саме з огляду на його найбільшу лексичну насиченість і тематичну різноманітність.

Залучення живого усного мовлення як основного джерела має суттєві переваги порівняно з опорою виключно на лексикографічні праці. Словник фіксує лексему в ізольованому, унормованому вигляді, тоді як зв'язний наратив демонструє реальне функціонування діалектизму в природному контексті — його сполучуваність, граматичне оформлення, стилістичне забарвлення та конкуренцію з літературними й інтерференційними відповідниками. Саме спостереження за функціонуванням слова в тексті дозволяє виявити динаміку говіркової лексики й простежити, які одиниці зберігають активність, а які поступово витісняються. Дослідження живого мовлення мешканців конкретних населених пунктів є визнаним і продуктивним напрямом сучасної української діалектології [15, с. 462].

Водночас обраний матеріал має й певні обмеження, які слід ураховувати під час інтерпретації результатів. Невеликий обсяг записів не дозволяє робити статистично репрезентативних узагальнень щодо всієї говіркової системи, а спирається радше на якісний аналіз конкретних слововживань. Окремі рідковживані або контекстуально неоднозначні лексеми потребують додаткової верифікації безпосередньо в інформанта, оскільки їхнє точне значення не завжди однозначно випливає з контексту наративу. З огляду на це методика дослідження передбачає обов'язкове позначення таких випадків і обережне формулювання висновків щодо семантики неясних одиниць, що відповідає принципам наукової достовірності в діалектології [32, с. 42].

### 3.2. Лексико-семантичний аналіз діалектного наративу «Мій літній день»

Найбільш насиченим діалектною лексикою є фрагмент тексту, у якому мовець описує ранкові гігієнічні процедури, послідовно перелічуючи частини тіла. Цей перелік становить розгорнуте соматичне поле, репрезентоване низкою експресивних діалектизмів: *з самого початку я мила свої баньки, потом мила пазурі, кліпавки, лаби, варги, кушку, писок*. Лексема *баньки* позначає «очі» й належить до експресивно забарвлених загальнодіалектних соматизмів. Слово *пазурі* (літ. «нігті») є результатом семантичного перенесення «кіготь, пазур тварини» → «ніготь людини» і кваліфікується як лексико-семантичний діалектизм. Іменник *кліпавки* мотивований дієсловом «кліпати» й позначає «вії» (або «повіки»), становлячи лексико-словотвірний діалектизм. Лексема *лаби* (літ. «руки», зрідка «ноги») є експресивним діалектизмом з основою «лапа». Слово *варги* (літ. «губи») споріднене з польським *warga* «губа» й характерне для західних і південно-західних говірок. Іменник *писок* (літ. «рот, обличчя») є експресивним загальнодіалектним соматизмом. Лексема *кушка* також уживається в значенні соматизма, проте її точне референтне значення в цьому контексті потребує уточнення в інформанта.

До соматичного поля прилягає й жартівлива номінація *кендюх* у фрагменті *ще я добренько поїла, бо Кендюх був голодний*. Слово *кендюх* у говірках означає «шлунок, череву (тварини)»; у наведеному контексті воно вжите метафорично-жартівливо щодо власного шлунка мовця. Соматична лексика говірки, як засвідчують дослідження анатомічного коду подільських текстів, є одним із найбагатших і найархаїчніших шарів діалектного лексикону [12, с. 97], і досліджуваний наратив повністю підтверджує цю закономірність.

Другу велику тематичну групу утворюють назви одягу, взуття та прикрас, представлені у фрагментах про збирання мовця спочатку зранку, а потім на вечірні гуляння: *вдянула кульчики, цепочку, свої ноговиці, кацевейку, накинула каптура* та *надягнула я свої корки, гуньку*. Слово *ноговиці* (літ. «штани»; пор. давнє «ногавиці») є виразним архаїзмом, успадкованим із давньої системи назв одягу. Іменник *кацевейка* позначає коротку теплу кофту чи куртку і є адаптованим запозиченням. Лексема *каптур* (літ. «капюшон») споріднена з польським *kaptur*. Слово *корки* означає взуття (на дерев'яній підошві або на підборах). Іменник *гунька* (літ. «свита, верхній сукняний одяг») належить до карпатсько-подільського ареалу й позначає традиційний верхній одяг. До цієї ж сфери прилягає лексема *колоски* у фрагменті *запала я свої любимі колоски* — назва зачіски (кіс, заплетених «колоском»); дієслівна форма *запала* тут є фонетико-морфологічним варіантом «заплела». Наявність у говірці такого пласту назв одягу засвідчує збереження традиційної побутової номінації, значною мірою сформованої під польським лексичним впливом [46, с. 210].

Третю тематичну групу становить кулінарно-садівнича лексика. У фрагментах *дуже люблю тісто з балабонами, помогла мамі робити картофляники, на мому обісті... є і морелі... і череки, я люблю морву* репрезентовано низку питомих регіональних назв. Лексема *картофляники* позначає картопляні оладки (деруни). Слово *балабони* означає кульки тіста — різновид борошняної страви (пор. «балабух» — кулька тіста). Іменники *морелі* (літ. «абрикоси»), *череки/черехи* (літ. «черешні») та *морва* (літ. «шовковиця») є яскравими репрезентантами південно-західного й подільсько-буковинського

садівничого лексикону, що системно відрізняє говір від літературного стандарту; питомість і ареальна закріпленість такої лексики підтверджується зіставними дослідженнями говіркової лексики південно-західного ареалу [11; 46, с. 210]. Кулінарний шар додатково потверджується другим записом, де центральною є лексема *пишечки* (літ. «пампушки, пончики» — смажене дріжджове тісто).

Четверту тематичну групу формують назви елементів садиби та господарського простору. У фрагментах *побігла на своє обістя, у нашому двірку, як у вінку, в моїй карниці повно води* зафіксовано лексеми *обістя* (літ. «садиба, двір із господарськими будівлями»; пор. «обійстя»), *двірок* (демінутив до «двір») та *карниця*. Останню лексему кваліфікуємо як лексико-фонетичний діалектизм (варіант із метатезою) до літературного «криниця» (колодязь), що підтверджується контекстом «повно води». Збереження розгалуженої номінації елементів традиційної садиби є типовою рисою подільського побутового лексикону.

Окремими, але показовими є дві інші номінації. Лексема *сонечко* у фрагменті *бачила я ще сонечко, а воно таке червоне, таке мале... і воно полетіло* вжита в значенні «божа корівка» (лексико-семантичний діалектизм, що збігається з літературним словом за формою, але має інше значення). Іменник *вечірниця* (літ. «вечорниця») позначає традиційні вечірні молодіжні зібрання й належить до обрядово-соціальної лексики. До характеристики людини належить лексема *галатин* у фрагменті *я не галатин, люблю зразу нормально прийти* — за контекстом, ідеться про того, хто спізнюється або тягне час; точне значення потребує верифікації. До предикативної лексики належить слово *гідна* («здатна, спроможна») у фрагменті *бо я гідна це робити*, характерне для західно- й південно-західноукраїнських говірок.

Поряд із питомою діалектною лексикою наратив виразно демонструє інтерференційний (суржиковий) шар — численні форми, запозичені з російської мови: *всеїдно* (літ. «все одно»), *потом* (літ. «потім»), *считати* (літ. «рахувати»), *любимі* (літ. «улюблені»), *вкусне/вкусна* (літ. «смачне»), *вообще* та *общее* (літ. «взагалі»), *но* (літ. «але, проте»), *нравиться* (літ. «подобається»). Ці одиниці не є

органічною частиною подільського говору й не можуть розглядатися як його питома лексична риса; вони засвідчують вплив тривалого російсько-українського мовного контакту і є виявом нівеляції та інтерференції в сучасному діалектному мовленні. Розмежування цього шару від власне діалектної лексики є принциповим для коректного опису лексичних особливостей Поділля.

### 3.3. Тематична класифікація діалектизмів та їхні особливості

Здійснений лексико-семантичний аналіз дозволяє узагальнити виявлений матеріал у вигляді тематичної класифікації. Питома діалектна лексика досліджуваного наративу розподіляється за такими основними тематичними групами: соматизми та номінації, пов'язані з людиною (*баньки, кліпавки, пазурі, лаби, варги, писок, кушка, кендюх*); назви одягу, взуття та прикрас (*колоски, кульчики, ноговиці, кацавейка, каптур, корки, гунька*); кулінарно-садівнича лексика (*картофляники, балабони, морелі, череки, морва; пишечки* — за додатковим записом); назви елементів садиби та господарського простору (*обістя, двірок, бізок, карниця*); назви природних реалій (*сонечко*); соціально-обрядова лексика та характеристика людини (*вечірниці, галатин, гідна*).

Кількісно найповніше представлені дві групи — соматична лексика (близько восьми одиниць) та назви одягу й прикрас (близько восьми одиниць), що цілком закономірно для побутового наративу про повсякденні справи. Помітну питому вагу має кулінарно-садівнича група (шість одиниць), що відображає тісний зв'язок мовлення з традиційним господарюванням і садівництвом регіону. Така тематична організація лексики повністю узгоджується з теоретичними положеннями про переважну деталізацію діалектного лексикону в побутовій і господарській сферах, висвітленими в підрозділі 2.1.

За типом діалектизмів виявлений матеріал також неоднорідний. Переважають власне лексичні діалектизми (*варги, ноговиці, гунька, обістя, морелі, морва* та ін.), що мають літературні відповідники, але цілком відмінні за

коренем. Представлено лексико-семантичні діалектизми (*пазурі* «нігті», *сонечко* «божа корівка»), у яких діалектне значення відрізняється від загальнономовного при тотожності форми. Зафіксовано лексико-фонетичні діалектизми (*карниця* ← *криниця*) та лексико-словотвірні (*кліпавки*). Низка одиниць має виразно етнографічний характер (*кацавейка, гунька, вечірниці*), позначаючи реалії традиційного побуту та культури. За походженням у питомому шарі чітко простежується польський лексичний вплив (*кульчики, каптур, варги*), що відповідає висвітленій у підрозділі 2.3 контактній історії регіону.

Окремо слід наголосити на співвідношенні питомого діалектного й інтерференційного шарів у досліджуваному тексті. Якщо питома діалектна лексика становить системно організований, історично закріплений пласт, то суржикові форми є зовнішніми вкрапленнями, що конкурують із літературними та діалектними відповідниками. Співіснування цих шарів у мовленні одного носія наочно ілюструє сучасний стан говору, схарактеризований у теоретичній частині: збереження автентичної регіональної лексики відбувається на тлі активного тиску інтерференційних форм. Це підкреслює актуальність невідкладного документування питомого діалектного матеріалу.

Здійснена класифікація дозволяє також окреслити ареальну характеристику виявленої лексики. Значна частина зафіксованих діалектизмів (*варги, кульчики, каптур, гунька, морелі, череки, морва, гідна*) має виразну південно-західну та подільсько-буковинську ареальну закріпленість, що підтверджує належність досліджуваного мовлення до подільського говору південно-західного наріччя. Зіставлення виявлених одиниць із даними про говіркову лексику суміжних теренів засвідчує, що частина з них поширена на ширшому південно-західному просторі, а частина має локальніший характер [46, с. 210]. Така ареальна неоднорідність є типовою для перехідних говіркових зон і відображає складну історію формування подільського лексикону.

З функційно-стилістичного погляду виявлена лексика також неоднорідна. Поряд із нейтральними для носія говірки номінаціями (*обістя, карниця, ноговиці*) у мовленні широко представлені експресивно забарвлені одиниці

(*баньки, лаби, тисок, кендюх*), що засвідчують емоційність і образність живого діалектного мовлення. Помітна частка соматичної експресивної лексики є показовою рисою побутового наративу й підтверджує спостереження про антропоцентричність діалектної картини світу. Зіставлення активно вживаних питомих діалектизмів з інтерференційними вкрапленнями дозволяє простежити реальну динаміку говору, у якому автентичний лексичний фонд співіснує з формами, занесеними внаслідок тривалого мовного контакту [12, с. 97].

### 3.4. Короткий словник діалектизмів подільського мовлення (за матеріалами запису)

Результати лексикографічного опрацювання зібраного матеріалу узагальнено в таблиці 3.1. Подано короткий словник питомих діалектизмів, виявлених у досліджуваних записах. Реєстрова одиниця супроводжується літературним відповідником, тематичною групою та стислою приміткою щодо типу діалектизму, походження чи ареалу. Інтерференційні (суржикові) форми до словника не вносяться як такі, що не належать до питомого лексичного фонду говору.

**Таблиця 3.1**

#### Короткий словник діалектизмів подільського мовлення (за матеріалами запису «Мій літній день»)

| № | Діалектна форма | Значення (літературний відповідник) | Тематична група | Примітка                             |
|---|-----------------|-------------------------------------|-----------------|--------------------------------------|
| 1 | <i>баньки</i>   | Очі                                 | Соматизми       | Експресивний, загальнодіал.          |
| 2 | <i>кліпавки</i> | вії / повіки                        | Соматизми       | Лексико-словотвірний (від «кліпати») |
| 3 | <i>лаби</i>     | руки (зрідка ноги)                  | Соматизми       | Експресивний (осн. «лапа»)           |

|    |                        |                                       |                      |                                           |
|----|------------------------|---------------------------------------|----------------------|-------------------------------------------|
| 4  | <i>варги</i>           | Губи                                  | Соматизми            | Пор. польськ. <i>warga</i> ; зх. говірки  |
| 5  | <i>писок</i>           | рот, обличчя                          | Соматизми            | Експресивний, загальнодіал.               |
| 6  | <i>пазурі</i>          | Нігті                                 | Соматизми            | Лексико-семантичний («кіготь» → «ніготь») |
| 7  | <i>кушка</i>           | частина тіла                          | Соматизми            | Значення потребує верифікації             |
| 8  | <i>кендюх</i>          | шлунок, черев                         | Соматизми            | Жартівливе вживання                       |
| 9  | <i>колоски</i>         | коси, заплетені «колоском»            | Одяг / зачіска       | Назва зачіски                             |
| 10 | <i>кульчики</i>        | Сережки                               | Прикраси / одяг      | Пор. польськ. <i>kolczyki</i>             |
| 11 | <i>ноговиці</i>        | штани (ногавиці)                      | Одяг                 | Архаїзм                                   |
| 12 | <i>кацавейка</i>       | коротка тепла кофта                   | Одяг                 | Етнографічний; запозичення                |
| 13 | <i>каптур</i>          | Капюшон                               | Одяг                 | Пор. польськ. <i>kaptur</i>               |
| 14 | <i>корки</i>           | взуття (на підборах / дерев. підошві) | Взуття               | Етнографічний                             |
| 15 | <i>гунька</i>          | свита, верхній сукняний одяг          | Одяг                 | Карпатсько-подільський ареал              |
| 16 | <i>картофляники</i>    | картопляники, деруни                  | Їжа                  | Власне лексичний                          |
| 17 | <i>балабони</i>        | кульки тіста (страва)                 | Їжа                  | Пор. «балабух»                            |
| 18 | <i>морелі</i>          | Абрикоси                              | Їжа / садівництво    | Південно-західний ареал                   |
| 19 | <i>череки (черехи)</i> | Черешні                               | Їжа / садівництво    | Подільсько-зх. ареал                      |
| 20 | <i>морва</i>           | шовковиця                             | Їжа / садівництво    | Подільсько-буковинський ареал             |
| 21 | <i>пишечки</i>         | пампушки, пончики                     | Їжа                  | За другим записом                         |
| 22 | <i>обістя</i>          | садиба, двір із будівлями             | Житло / господарство | Пор. «обійстя»                            |
| 23 | <i>кирниця</i>         | криниця, колодязь                     | Житло / господарство | Лексико-фонетичний (метатеза)             |

|    |                  |                                  |                       |                               |
|----|------------------|----------------------------------|-----------------------|-------------------------------|
| 24 | <i>сонечко</i>   | божа корівка                     | Природа / тварини     | Лексико-семантичний           |
| 25 | <i>вечірниці</i> | Вечорниці                        | Соц. / обрядова       | Традиційні молодіжні зібрання |
| 26 | <i>галатин</i>   | той, хто спізнюється / тягне час | Характеристика людини | Значення потребує верифікації |
| 27 | <i>гідна</i>     | здатна, спроможна                | Предикативи           | Зх.- і півд.-зх. говірки      |

Укладений словник засвідчує, що навіть невеликий за обсягом зразок живого подільського мовлення містить близько трьох десятків питомих діалектизмів, розподілених за кількома тематичними групами. Це підтверджує висунуту гіпотезу про збереження в подільському говорі значного пласту самобутньої регіональної лексики й демонструє продуктивність обраної методики лексико-семантичного аналізу для документування діалектного матеріалу.

Структура словникової статті відображає основні параметри лексикологічного опису діалектизму. Реєстрову одиницю подано в початковій формі з виділенням; далі наведено літературний відповідник, що розкриває значення слова, тематичну групу, до якої воно належить, а також примітку, у якій стисло зазначено тип діалектизму, його ймовірне походження чи ареальну закріпленість. Такий формат дозволяє поєднати власне семантичну інформацію з елементами етимологічної та ареальної характеристики, що відповідає завданням комплексного опису говіркової лексики.

Кількісний розподіл одиниць словника за тематичними групами наочно підтверджує висновки попереднього підрозділу. Найповніше представлено соматичну лексику та назви одягу, взуття й прикрас; дещо меншою, але також помітною є кулінарно-садівнича група та назви елементів садиби. Менш чисельними, проте показовими є групи природничої, соціально-обрядової та предикативної лексики. Така диспропорція є закономірним наслідком побутово-описового характеру наративу, у якому переважають номінації повсякденних реалій.

За типом діалектизмів матеріал словника також виявляє чітку структуру. Переважають власне лексичні діалектизми, що мають інакший корінь, ніж їхні літературні відповідники; помітно представлено лексико-семантичні діалектизми, у яких розбіжність стосується значення за тотожності форми. Зафіксовано також поодинокі лексико-фонетичні та лексико-словотвірні одиниці, а кілька номінацій мають виразно етнографічний характер. Зведення цих даних у словникову форму унаочнює системність відмінностей між говіркою та літературним стандартом.

Окремо в словнику позначено одиниці, точне значення яких потребує додаткової верифікації в інформанта (зокрема *кушка*, *бізок*, *галатин*). Наявність таких випадків є природною для аналізу спонтанного мовлення й не знижує цінності зібраного матеріалу, а навпаки, окреслює перспективу подальшої польової роботи з носіями говірки. Укладений словник, попри невеликий обсяг, може слугувати фрагментом ширшого регіонального діалектного словника та матеріалом для зіставних діалектологічних студій. Подальше розширення обстеженого корпусу записів дозволить уточнити семантику неясних лексем і доповнити реєстр новими одиницями.

## ВИСНОВКИ

Проведене дослідження підтвердило, що подільський говір є цілісною й системно закономірною мовною одиницею, що займає виразне місце в системі південно-західного наріччя української мови і відрізняється від суміжних говірок та літературної мови насамперед на лексичному рівні. У теоретичній частині з'ясовано поняття діалекту, говірки й наріччя, розглянуто типологію діалектизмів (власне лексичні, лексико-семантичні, лексико-фонетичні, лексико-словотвірні та етнографічні) і визначено місце подільського говору серед говорів української мови. Установлено, що діалектна лексика є повноправним об'єктом наукового опису, а вітчизняна лексикографічна традиція забезпечила методологічне підґрунтя для її системного вивчення.

Вивчення лексичного складу говору засвідчило надзвичайне тематичне і семантичне розмаїття діалектної лексики, де найповніше представлені термінологічні підсистеми, пов'язані з традиційними ремеслами, господарством, побутом і обрядовою культурою. Архаїчний шар лексики є живим, функціонально активним елементом говіркової системи, а не лише реліктовим пережитком. Іншомовні запозичення — насамперед польські, а також тюркські та грецькі — відображають багатовікову контактну ситуацію Поділля і засвідчують, що говір є відкритим утворенням, здатним органічно засвоювати чужий матеріал через фонетичну, граматичну і семантичну адаптацію. Фразеологічний фонд говору виступає концентрованим вираженням регіональної картини світу, де образи господарської праці, природного довкілля і людського тіла стають основою для осмислення соціальних відносин і моральних оцінок.

Практичний аналіз записаного нарративу «Мій літній день» (із залученням другого, кулінарного запису) дозволив виявити близько трьох десятків питомих діалектизмів і розподілити їх за тематичними групами: соматизми та номінації людини (баньки, кліпавки, пазурі, лаби, варги, писок, кушка, кендюх), назви одягу, взуття й прикрас (колоски, кульчики, ноговиці, кацавейка, каптур, корки,

гунька), кулінарно-садівнича лексика (картофляники, балабони, морелі, череки, морва, пишечки), назви елементів садиби (обістя, двірок, бізок, карниця), назви природних реалій (сонечко) та соціально-обрядова лексика (вечірниці, гідна, галатин). Найповніше представлені соматична група й назви одягу, що закономірно для побутового наративу. За результатами аналізу укладено короткий словник зафіксованих діалектизмів із зазначенням значень, тематичних груп та приміток щодо типу й походження одиниць.

Принциповим результатом практичної частини стало послідовне розмежування двох шарів у спонтанному мовленні сучасного носія говірки: питомої діалектної лексики, що становить історично закріплений системний пласт, та інтерференційних (суржикових) форм (всеїдно, потом, считати, любимі, вкусне, вообще, но, нравиться), що є наслідком тривалого російсько-українського мовного контакту й не належать до питомого лексичного фонду Поділля. Співіснування цих шарів наочно ілюструє сучасний стан говору, який перебуває під інтенсивним соціолінгвістичним тиском літературного стандарту та інтерференції, але водночас зберігає значний потенціал для подальшого функціонування.

Аналіз сучасного стану подільського говору свідчить про те, що процеси нівеляції охоплюють насамперед лексичний рівень і мовлення молодших поколінь, тоді як питома регіональна лексика зберігається передусім у мовленні старшого покоління та в побутово-господарській сфері. Воєнний час вніс нові чинники в мовну ситуацію регіону: масове переміщення населення з одного боку прискорює нівелювання, а з іншого — загострює почуття регіональної та національної ідентичності, що може стати імпульсом для свідомого збереження говіркових форм. Усе це робить документування питомої діалектної лексики Поділля невідкладним і суспільно значущим завданням вітчизняної діалектології.

## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барановська Л. В. Грецизми в українській та польській мовах: ідеографічний та лінгводидактичний аспекти. *Лінгвістичні студії*. 2023. Вип. 46. С. 76–84. DOI: <https://doi.org/10.31558/1815-3070.2023.46.7>. URL: <https://jlingst.donnu.edu.ua/article/view/14351>
2. Богатько В. М. Еліпсис як засіб економії вислову в мові творів Романа Іваничука. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2024. № 39. С. 26–35. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-39>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/47>
3. Богатько В. М. Неповні речення як засіб експресивізації мови творів для дітей Євгена Гуцала. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2023. № 37. С. 68–76. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/7>
4. Бондаренко А. І. Лінгвостилістичний простір комічного в період російсько-української війни. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2024. № 39. С. 7–16. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-39>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/45>
5. Вільчинська Т. П., Бачинська Г. В., Вербовецька О. С. Концепт «війна» в українській паремійній картині світу. *Лінгвістичні дослідження : зб. наук. праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди*. 2023. Вип. 58. С. 3–16. URL: <https://www.researchgate.net/publication/376297680>
6. Гальчак С. Д. Мова, історія – основа національної єдності, ефективна зброя інформаційних війн. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2024. № 39. С. 64–75. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-39>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/50>

7. Гандзюк В. В., Кухар Н. В. Вербальні вияви агресії в соціальних мережах (на матеріалі анкетування здобувачів спеціальності «Журналістика»). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2023. № 37. С. 111–119. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/14>
8. Гіреш-Ласлов К., Вараді К. Семантичні відмінності між термінами, пов'язаними з угорською та українською системами народної освіти. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2024. № 39. С. 130–139. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-39>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/56>
9. Гіреш-Ласлов К., Матей Р., Товт-Орос Е. Використання багатомовності: мовний ландшафт закладів торгівлі в румунських та угорських населених пунктах Закарпаття. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2023. № 36. С. 107–126. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-36>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/27>
10. Гороф'янюк І. В. Одиниці виміру в «Матеріалах до словника подільського говору»: особливості номінації. *Acta Academiae Beregsasiensis. Philologica*. 2024. Т. 3, № 1. С. 63–76. DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6726/2024-1-63-76>. URL: <https://aab-philologica.kmf.uz.ua/aabp/article/view/59>
11. Гороф'янюк І. В. Подільський говір. *Енциклопедія Сучасної України* [Електронний ресурс] / редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Київ : Ін-т енциклопедичних досліджень НАН України, 2023. URL: <https://esu.com.ua/article-880454>
12. Гороф'янюк І. В. Традиційний родильний текст подолян: анатомічний і вербальний коди обрядового тексту. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2024. № 39. С. 97–107. DOI:

<https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-39-09>.

URL:

<https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/53>

13. Гоцинець І. М. Мовно-естетична репрезентація образу сонця в поезії Євгена Маланюка. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2023. № 37. С. 77–83. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/9>

14. Делюсто М. С. Із спостережень над сучасними тенденціями у функціюванні української мови в місті Ізмаїл. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2024. № 38. С. 30–37. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-38>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/35>

15. Денисюк В. Подільська говірка села Дмитрушки в координатах літературної мови. *Діалектологічні студії / Studia Gwarowe*. 2024. Т. 2 (15). С. 462–482. DOI: <https://doi.org/10.33402/DSSG.2024-462-482>. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/uk/publications/materials/dial-studiji/77-dialektolohichni-studiyi-studia-gwarowe-t-2-15/?id=1105>

16. Дидик-Меуш Г. М. Агатангел Кримський і створення історичного словника української мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2023. № 37. С. 9–16. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/1>

17. Жвава О. Матеріали до словника традиційних народних промислів (гончарська лексика подільських говірок). *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2024. № 38. С. 72–83. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-38>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/40>

18. Жвава О. Матеріали до словника традиційних народних промислів (гончарська лексика подільських говірок). Частина 2. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2024. № 39. С. 108–117. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-39-10>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/54>
19. Завальнюк І. А. Синтаксичні одиниці в мові вітчизняних масмедіа періоду російсько-української війни: оновлення змісту й структури. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2023. № 37. С. 120–130. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/15>
20. Завальнюк І. А. Структурно-стилістичні особливості речень із відокремленими означеннями в мові сучасних українських газет. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2024. № 39. С. 76–86. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-39>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/51>
21. Іваницька Н. Л. Комунікативно-прагматичний потенціал простого речення як варіанта синтаксичної одиниці «речення» в українській прозі для дітей. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2023. № 37. С. 57–67. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/6>
22. Іваницька Н. Л. Префікс як варіант морфеми та вияв ознак його семної ядерності й параметрії в складі префіксальних дієслів сучасної української мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2024. № 39. С. 36–50. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-39>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/48>

23. Іщук Н. В., Осадчук А. С., Сергушова І. В. Структурно-семантичні особливості ідіом з колірними компонентами в англомовному діловому дискурсі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2024. № 38. С. 38–46. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-38>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/36>
24. Каленич В. М. Фразеологічна експресивність у вінницькій пресі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2024. № 38. С. 57–64. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-38>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/38>
25. Капранов О. В. Дискурсивні маркери в корпоративних звітах про зміну клімату Банку Англії: кількісний аналіз. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2024. № 39. С. 51–63. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-39>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/49>
26. Кіпень В. П., Коваль Л. М. Стратегії побудови довіри в комунікації продакт-менеджера зі споживачем: дискурсивно-прагматичний аспект. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2025. № 41. С. 46–56. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2025-41>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/122>
27. Коваленко Б. О. Лексика подільського говору в «Словарі російсько-українському» М. Уманця і А. Спілки. *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*. 2022. Вип. XII. С. 139–144. URL: <https://ohienko.kpnu.edu.ua/article/view/254512>
28. Коваленко Н. Д. Номінації вікового порубіжжя людини: фразеологічний рівень (на матеріалі українського діалектного мовлення). *Іван Огієнко і сучасна наука та освіта*. 2025. Вип. XXII. С. 249–257. URL: <https://ohienko.kpnu.edu.ua/article/view/352053>

29. Кондратенко Н. В. Комунікативно-прагматичний потенціал мовленнєвих актів вираження глорифікації в семантико-текстуальній лінгвістичній експертизі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2023. № 37. С. 17–25. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37-17-25>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/2023-37-17-25>.
30. Костусяк Н. М. Заголовки прозових творів для дітей: синтаксична організація та комунікативно-прагматичний потенціал. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2023. № 37. С. 84–92. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/10>.
31. Кухар Н. В. Проблема вербальної агресії в сучасному мовознавчому дискурсі. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2024. № 39. С. 87–96. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-39>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/52>.
32. Мартинюк Д. О. Морфологічні особливості підляських говірок у текстах часопису «Над Бугом і Нарвою». *Наукові записки. Серія: Філологічні науки*. 2025. № 213. DOI: <https://doi.org/10.32782/2522-4077-2025-213-42>. URL: <https://journals.cusu.in.ua/index.php/philology/article/view/760>.
33. Межов О. Г. Приховані семантико-синтаксичні відношення в системі складносурядних речень сучасної української мови: лінгвістичний та лінгводидактичний аспекти. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2024. № 38. С. 47–56. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-38>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/37>.
34. Навальна М. І., Костусяк Н. М., Межов О. Г. Субстантивно-атрибутивні моделі творення вторинних номінацій у медійних текстах. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла*

*Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство). 2023. № 36. С. 9–21. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-36>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/16>*

35. Павликівська Н. М. Військові псевдоніми: семантико-мотиваційний аналіз. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство). 2023. № 36. С. 126–136. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-36>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/28>*

36. Павликівська Н. М. Деколонізація топонімів міста Вінниця: лексико-семантичний аналіз. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство). 2024. № 38. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/41>*

37. Павлушенко О. Б. Сленгові неологізми в українському комунікативному полі періоду російсько-української війни. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство). 2023. № 37. С. 25–36. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37-25-36>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/3>*

38. Павлушенко О. Б., Ватага О. Емотивні засоби експресивності вислову в українській версії англomовного мультиплікаційного серіалу «Рік та Морті». *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство). 2024. № 39. С. 17–25. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-39>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/46>*

39. Павлюк О. Функціональні аспекти релігійної лексики в навчальних посібниках польської мови. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство). 2023. № 36. С. 21–29. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-36>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/17>*

40. Прадід Ю. Ф. Особливості семантики та граматичної організації фразеологічних одиниць із компонентом небо. *Записки з українського мовознавства*. 2023. Вип. 30. С. 23–34. DOI: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2023.30.283836>. URL: <http://zum.onu.edu.ua/>

41. Прадід Ю. Ф. Особливості творення прізвищ, похідних від прізвища Зірка, та їхня територіальна поширеність. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2023. № 36. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/issue/view/4>

42. Прадід Ю. Ф. Семантична й граматична структура фразеологічних одиниць із компонентами зірка та зоря в українській мові. *Мовознавство*. 2022. № 5. С. 57–64. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/>

43. Прадід Ю. Ф. Семантичні особливості та граматична структура фразеологічних одиниць із компонентами бик (віл, бугай), корова, теля. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2023. № 37. С. 36–45. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37-36-45>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/4>

44. Прадід Ю. Ф. Творення прізвищ мешканців України, похідних від прізвища Дед, та їх територіальна поширеність. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2024. № 39. С. 118–129. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2024-39>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/55>

45. Прокопчук Л. В. Функційне навантаження порівняльних конструкцій у структурі складного синтаксичного цілого. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2023. № 37. С. 93–100. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/12>

46. Романченко А. П., Каназірська В. А. Говіркова лексика південної Бессарабії і сучасна українська мова: зіставний аспект. *Записки з українського мовознавства*. 2021. Вип. 28. С. 210–221. DOI: <https://doi.org/10.18524/2414-0627.2021.28.235515>. URL: <http://zum.onu.edu.ua/article/view/235515>

47. Рубльова Р. О., Кулікова Г. В. Неологізми в авіаційній термінології – вплив технологій та війни в Україні на формування лексики. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2025. № 41. С. 7–20. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2025-41>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/119>

48. Харченко С. В. Вербалізація спонукальної модальності в прозових творах для дітей: семантика і прагматика. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство)*. 2023. № 37. С. 100–110. DOI: <https://doi.org/10.31652/2521-1307-2023-37>. URL: <https://vspu.net/movoznavstvo/index.php/journal/article/view/13>